

Ваня Бояджиева, Стоян Илиев, Иван Сарандев, Катя Янева, Людмила Григорова, Любен Бумбалов. Интересни като позиция и полезни с приносните моменти, които съдържат, са например изследвания като „Някои моменти от живота и творчеството на Димитър Димов“ на Ваня Бояджиева, „Критическа проза на Пенчо Славейков“ на Иван Сарандев, „Изворите на символизма“ на Стоян Илиев и др.

Благородна е инициативата на БАН да се издават сборници, които да отразяват юбилеите на нашите учени. По този начин става възможно да се направи една преоценка не само на цялостната дейност на юбиляра, но и да се види какво е състоянието на науката в даден момент, и да се очертаят бъдещите насоки на проучванията.

В този смисъл сборникът „Литературен процес и художествено творчество“, посветен на 60-годишнината на акад. Пантелей Зарев, е принос за нашето марксистко литературнознание, в който се отразяват особеностите на непрекъснатия процес на развитие на литературната ни наука. Сборникът е доказателство за успехите на наши изтъкнати учени и наред с това за стремежите на по-младите, които, възприемайки най-доброто от тяхната школа, търсят нови методи на изследване.

Румяна Арнаудова

„ИДЕЙНО-ХУДОЖЕСТВЕНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЪВРЕМЕННИЯ ЛИТЕРАТУРЕН ПРОЦЕС“

С., БАН, 1975. 257 с.

Сборникът, който е предмет на нашето внимание, съдържа материали от третата¹ творческа среща, състояла се през май 1973 г. в София между сътрудници на Института за световна литература „Максим Горки“ при Академията на науките на СССР и Института за литература при Българската академия на науките. Първото впечатление, което този съвместен труд поражда, не само потвърждава мисълта за „единството и идейно-естетическото единомислие между светските и българските литературоведи по основните проблеми на нашата съвременност“, която изказа в уводните си думи към сборника Стойко Божков, а и същевременно ни убе-

дава, че пред нас е документ за голямата научна резултатност на тази творческа среща.

Безспорно марксистко-ленинската философия е общата методологическа основа на естетиката и литературознанието. Науката, в това число и науката за литературата, не може да не проявява интерес към себе си, към своето състояние и перспективи за развитие. Нещо повече, изхождайки от вътрешната логика (и йерархия на проблематиката) на науката, съвсем основателно бихме потърсили в един научен разговор за идейно-художествените особености на съвременния литературен процес проблема за литературознанието. И наистина на съвременното състояние на науката за литературата, на нейната същност и структура, на методологическите ѝ принципи и философския ѝ базис, на конкретните ѝ постижения и непреодолени недъзи се спират много от представените в сборника автори.

Специално на този проблем са посветили своя научен интерес четирима български изследователи: Емил Георгиев, Атанас Натеv, Васил Колевски и Георги Димов. Емил Георгиев в „Съвременното литературнознание и общият литературен процес“ изхожда от убедителната според нас теза, че общият литературен процес се нуждае от наука, която да го изучава цялостно така, както в лингвистиката резултатите от изучаването на отделните езици се обобщават от общото и сравнителното езикознание. От определението, което авторът дава на тази дисциплина, става ясно, че се касае за историко-теоретична наука. Изглежда неубедително твърдението, че такава наука тепърва трябва да се създава, но нейната систематизация и пълна разработка е наистина задача, към чието решаване трябва да бъдат насочени усилията на марксистите-литературоведи.

Авторът справедливо изтъква: „Изучаването на общия литературен процес е важна задача на съвременното литературнознание. То води до дълбоко опознаване както на литературното развитие, така и на общото развитие на човечеството. Литературният процес е съставна част на общия процес и подпомага проникването в него, доколкото литературата най-пълно отразява живота и не остава в сферата на историческите схеми, а извежда пред погледа на съвременника образите и жизнените форми на по-далечното и по-близко минало и на съвременността.“ По-нататък Е. Георгиев продължава мисълта си за ценните резултати, които дава изучаването на една национална литература във връзка с други литератури както за самата тази литература, така и за литературния процес в цялост. Безспорно това твърдение говори с езика на научната истина. С известно съжаление трябва само да констатираме, че авторът, който несъмнено има богати наблюдения върху славянските литератури и световния литературен процес, не е „освежил“ и подкрепил тезата си с някои моменти и обоб-

¹ Предишните две срещи третираха темите „Октомври и развитието на българската литература“ и „Формиране и развитие на социалистическата култура в България“. Едноименните сборници с материали от тези срещи излязоха съответно през 1967 и 1971 г.

шения, които биха допринесли за по-конкретното очертане профила на обсъжданата от автора литературоведска дисциплина. Струва ми се, че към казаното от Е. Георгиев за значението на общото и сравнителното литературознание би могло да се добави, че неговото системно и разгърнато изграждане би дало по-пълтен теоретически и фактически фон, върху който по-ясно ще изпъкне картината на световния литературен процес с неговите национални и типологически структури, както и идеологико-теоретическото отражение на този процес в една или друга литературоведска концепция и интерпретация. В този аспект общото литературознание не би могло да разглежда логиката на литературния процес с неговите вътрешни закономерности изолирано от останалите национални и социално-идеологически процеси.

Спирайки се на някои моменти от кризата на западното литературознание в контекста на идеологическата борба, Е. Георгиев обръща внимание на показателни за тази криза, прозвучаващи с „погребален“ тон изказвания като това на професора по литературознание в университета в Констанц Ханс Роберт Яус или на сп. „Поетик“ във Франция. Това е така, но то е все пак само „половината“ от истината. Другата „половина“ е съществуването на „живо“ буржоазно литературознание с определени идеологически функции, които трябва да бъдат подложени на критически анализ от марксистки позиции.

Що се отнася до другия важен проблем, който нашият учен повдига — за западно-центристките позиции в интерпретацията на световния литературен процес, те също трябва да бъдат подложени на още по-задълбочена критика, така както това е направено за някои други неоснователни претенции на буржоазното литературознание в редица работи, поместени в разглеждания сборник. В позитивна насока авторът напомня за знаменателната научна конференция в Съветския съюз „Съветската литература и световният литературен процес“. Едва ли се нуждае от препоръчителство и аргументация твърдението, че работата в тази насока трябва да продължи в по-широки мащаби, с ускорени темпове и със задружни усилия. Същевременно е необходимо окончателно да се преодолее методологическата слабост на нашата критика на буржоазното литературознание, която отчасти се проявява и в разглеждания сборник, изразяваща се в известна некомплексност в подхода към буржоазната наука, при което усилията на отделните учени не са достатъчно координирани от една цялостна програма, в резултат на което в критиката на буржоазното литературознание и художествено-естетически процес ще се внесе още по-голяма систематизираност и изчерпателност. Разбира се, такива претенции не могат да се предявяват към една среща, към един сборник, който демонстрира не само широко разгърнатия фронт, а и решителното на-

стъпление в съвместен строй на българската и съветската литературна наука срещу идеологическите спекулации на буржоазното литературознание.

„Методологическият спор за литературната наука и изкуствознанието“ на Атанас Натов е построена върху предпочитания от този изследовател диалектически модел на научното разсъждение чрез отстраняване на неприемливите насоки за научно дирене. В хода на авторовото разсъждение се оказват убедително отстранени, отхвърлени като несъстоятелни буржоазни литературоведски формули, принадлежащи на различни школи. Анализът на Натов е проицателен, категоричен и точен. Но и той на свой ред допуска методологическа грешка с търсенето на „формула“ за изразяване от литературознанието на същностното в литературната творба. За него това същностно е съсредоточено в композицията: „Композицията — пише авторът — е динамичният принцип на творбата, докато дадената структура е може би най-успешната, не обаче и окончателната статистическа фиксация на този принцип.“ С нея той обяснява комуникативната и въздействена функция на творбата, нейните родово-жанрови качества, неповторимостта и и пр.

Няма съмнение, че композицията, още повече разбирана като „динамичен принцип на творбата“, изпълнява всички тези функции. Но изниква провокиращият ни въпрос: сама ли ги изпълнява? Можем ли изобщо да отделим, да изолираме един принцип, една структура, едно звено, един елемент на художествената творба или на процеса по нейното създаване и да кажем: това е определящото за създаващата се или вече създадена творба, а останалото е допълнително, второстепенно. (Разбира се, не бива мисълта ми да бъде схващана като отказ от каквато и да било йерархичност в подхода.) Но аз съмям, че в такива случаи винаги ще грешим. Понякога това може да бъде грешка в степента на обобщението. Такава грешка бих посочил в изключително ценното наблюдение на М. Б. Храпченко за ролята на конфликта в литературните произведения, с което се солидаризира авторът на „Идейно-художествени течения в съвременната английска литература“. П. Балашов, Храпченко твърди, че конфликтът е структурна основа на художествените произведения. Това е абсолютно вярно за истинската драма, запазва значителна сила за романа, но едва ли конфликтът е структурна основа на химна, пътеписа, одата, някоя повест.

Литературният анализ и литературоведското изследване в цялост според мене ще грешат или ще допускат непрецизни винаги когато отделни звена или елементи на творбата или творческия и литературния процес се изолират и тяхната важност се абсолютизира, без да се посочва периметърът на тази важност в рамките на

жанра, историческия период, етапа на творческия процес, контекста на конкретната творба. Така че и грешката на А. Натев е грешка на надценяването на композицията, за която би могло да се каже, че има наистина завършителна по същество за конкретния творчески акт функция, но не може да не се изтъкне, че тя е управляема от такива критерии като идеята и художествената изразителност.

На постиженията на съветското литературознание, на този авангарден отряд на марксисткото литературознание е посветена обзорната статия на Васил Колевски „Проблеми на съвременното съветско литературознание“. Търсейки отличителния белег на съветското литературознание на съвременния етап, авторът го намира в страстната партийност, в богатството на научни подходи, обединени от общия марксистко-ленински метод и в още една много характерна негова черта, която авторът пряко не формулира, но фактически показва и илюстрира с многобройни примери — става дума за респектиращата обхватност, мащабност и дълбочина на съветската литературна наука днес, на което обръщат внимание и такива крупни нейни представители като Л. Тимофеев, Н. Конрад, Я. Елсберг и др.

На най-оперативната, най-динамичната част на литературознанието — литературната критика, е отдал изследователските си усилия Георги Димов в „Литературна критика и съвременен литературен процес“. Като изтъква нарасналата роля на литературната критика в съвременното общество, Димов, без да си поставя за цел пълния анализ на тази част на литературознанието в идеологически аспект, дава интересна обобщена оценка за състоянието на съвременната буржоазна критика на литературата, затворена между полюсите на такива влиятелни критически школи като феноменологическата и фрейдистката. Авторът правилно пише: „Познавателната, оценъчната, идеологическата роля на критическата дейност определя и нейната методология, и нейните критерии, и нейното място в цялостното литературно и общокултурно развитие.“ И ако трябва да акцентираме върху определен момент, той е, струва ми се, динамичната връзка на литературната критика както с останалите части на литературознанието, така и с философията, социологията, историята, политиката. Авторът с право сочи необходимостта от синхронно „използване опыта и знанието на различни научни области“. Към това би могло да се добави, че такова „синхронно“ използване на знания от различни области трябва да бъде „претопено“ с оглед полифункционалността, но единна по своята същност роля на критиката. Смятам, а и разсъжденията на Димов водят логически към единствено правилната теза, че марксистката критика преодолява и трябва да преодолява както еklektизма, така и едноизмерността на буржоаз-

ната литературна критика. Един интересен момент от авторовите наблюдения, който заслужава отбелязване и подкрепа, макар и все още за съжаление в необходимата мяра като пожелание, е въоръжаването на отделните национални социалистически литературни критики със сравнителния метод.

Връщайки се още един път върху споровете по такъв кардинален проблем на марксисткото литературознание, какъвто е несъмнено въпросът за социалистическия реализъм, съветският литературовед Александър Овчаренко в мащабната си статия „Въпроси на социалистическия реализъм днес“ стига до редица важни заключения. Ще обърна внимание на онова, което от прегледа на автора пък и по мое убеждение е основен източник на разногласията между литературоведите-марксиста. Погледнато де факто, в тези спорове се формираха две основни становища. Първото, което условно бихме могли да наречем монистично, има за ръководен принцип: „социалистическият реализъм е един, единен и неделим“. Това становище съвременен отъждествява художествения метод на социалистическата литература с неговите творчески реализации. Но дори когато такова отъждествяване не се допуска, самият художествен метод се третира твърде широко и абстрактно. Показателна за такава интерпретация е тезата на полския учен Г. Маркевич, цитиран и от Овчаренко. Според полския учен социалистическият реализъм като метод „е открит за всякакви нови експерименти дотолкова, доколкото те формират социалистическа концепция (разр. м. — Г. Г.) за действителността“. Защитниците на такава разбиране за метода в социалистическата литература отхвърлят като неприемлив термина „социалистически романтизъм“, аргументирайки се с това, че романтизмът като литературно направление принадлежи на историята. „Имало е и импресионисти, експресионисти, имажинисти, футуристи. Нима ще издигаме всички тези групи в общи категории на изкуството и ще търсим във всички времена в литературата футуризм, дадаизъм, сюрреализъм и т. н.? Защо трябва да правим концесии на „романтизма“ и да смятаме, че у нас трябва да има особено романтично направление?“ — категорично възкликва съветският литературовед В. Назаренко.¹

Трябва да признаем, че това не са просто реторични въпроси, които не заслужават внимание. Нещо повече, в тях ще открием гласа на „здравия разум“, който като че ли има и стабилната подкрепа на монистичния принцип в марксисткото литературознание. И все пак внушаваното чрез тях гледище буди и сериозни възражения. Преди всичко едва ли можем с достатъчно основание да поставим върху една плоскост метода на романтици

¹ В. Назаренко. Язык искусства. Л., 1961. с. 153.

от рода на Юго, Байрон, Лермонтов и представителите на различните формалистични и модернистични школи и групички. Наистина романтизмът като литературно течение със свои конкретни представители е достояние на историята, но романтизмът като метод, като тип отражение и обобщение на действителността показва историческа жизненост и адаптивност. Разбира се, бихме могли да приемем (теоретически това е дори удобно), че романтизмът е „снет“, „погълнат“ от социалистическия реалистичен метод, който по този начин се е обогатил с неговите постижения. В исторически аспект това е безспорно по отношение на прогресивния, революционния романтизъм. „Снет“ ли е и възможно ли е да бъде „снет“ в социалистическия реалистичен метод романтизмът като единство на метод и собствена романтична поетика? Ако приемем за единствено мерило даващо за художествения метод идейно-идеологическия компонент, не бихме се затруднили да „разтворим“ теоретическия романтически метод в социалистико-реалистическия. Това обаче би поставило под въпрос реализма, неделен от реалистическата поетика в един такъв прекалено широк „реалистичен“ метод. Затова напълно се солидаризирам с думите на А. Овчаренко: „В социалистическия реализъм не бива да се вижда само идейната програма на художника. Както и широко да тълкуваме творческите принципи на метода, той представлява сам по себе си и определена поетика“ (разр. м. — Г. Г.). Това становище на видния съветски литературовед заслужава според мене пълна подкрепа. Художественият метод трябва да бъде разглеждан в диалектическо единство с обусловената от него и характеризираша го именно като художествен метод, а не само като мироглед поетика. В противен случай рискуваме да се върнем към преодолени грешки, свързани с отъждествяване на мироглед и метод и изпразване на метода от специфичното му съдържание.

Още няколко думи по този въпрос. В научната практика терминът „социалистически реализъм“ си е извоювал правото да означава ту това, което Т. Павлов точно нарича „социалистическа литература“, ту метода на тази литература, ту и двете едновременно, без да се внася разграничение между тях. В определен контекст такава многозначна употреба е оправдана или поне не буди сериозни възражения. При строгия теоретичен анализ обаче трябва да се държи сметка за неговата многозначност, за да се избягнат нежелателни недоразумения и неясноти.

В социалистическото литературознание вече здраво се утвърди мнението, че критиката на буржоазния структурализъм с неговите глобални претенции не бива да води към отричане възможността за резултатно прилагане на самия структурален метод. Структуризирането на литературоведския анализ, както и неговото семиотициране дават ценни

резултати, но за това е необходимо те да бъдат правилно интерпретирани, да не се абсолютизира тяхното значение за науката и литературата. В оригиналното и богатото на изключително ценни наблюдения и теоретически изводи съобщение „Художественото творчество и критерият на повторемостта“ съветският литературовед Юрий Барабаш доказва реалните възможности на структурално-семиотическия метод, когато се прилага задълбочено, творчески и получените резултати се интерпретират в светлината на марксистко-ленинската методология.

Темата на съобщението е особено интересна и затова, зашто проблемът за повторемостта има както синхронно, така и диахронно измерение. Авторът не си е поставил за цел, а и не би могъл в едно съобщение да анализира и систематизира пълно повторемостите с оглед на съдържанието и конкретните им функции. Той справедливо изтъква заслугата на А. Веселовски и на едни от класиците на руския литературоведски структурализъм В. Пропп в изследването на повторемостите във връзка с елементарните повествователни единици.¹ Повторението обхваща такива елементи и структури като мотива, канонизмите в средновековната литература, рефрена, ритъма и ритма в поезията, повторението на образи, ситуации и сюжетни образувания в прозата и много други. Те дават възможност, както много прозрачно забелязва ученият, да бъдат изграждани повече или по-малко пълни инвариантни структурно-семиотически модели на различни равнища на общия литературен процес както във вертикална, така и в хоризонтална плоскост. И тук, за да не са самоцелни формални построения, те трябва да бъдат съдържателно интерпретирани с критерия на ленинската диалектика, получавайки такава блестящо изпълнение в цитираната от Барабаш книга на Ленин „Какво представляват „приятелите на народа“ и как те воюват против социалдемократите?“

Редица интересни проучвания и задълбочени критични разработки имат за предмет на изследване различни страни на буржоазното литературознание, проникновено разкриват неговата несъстоятелност и неспособността му да обясни литературния процес. Така например в работата си „Критиката и литературният процес в съвременна Франция“ Наталия Ржевская набелязва редица нови моменти в развитието на съвременната литературна критика във Франция: „размиването“ на границата между литературата и критиката, възраждането на вулгария

¹ Клод Бремон, прилагайки метода на Пропп, в работата си „Логика на повествователните възможности“ (вж. сб. „Семиотика и искусствознание“, М., 1972) въвежда в теорията на повествоването още един ценен термин — „елементарна последователност“.

социологизъм от „телкелестите“ на ляво-екстремистка база, начело със Солерс и крайния формализъм на Ролан Барт, намерил логичния си завършек в книгата му „Сад, Фурие, Лойола“.

Идейно-художествените особености на съвременния литературен процес в световен мащаб не биха могли да бъдат уловени в тяхната пълнота и характерологичност, без да бъде проучена и осветлена от марксистко-ленински позиции съдбата и съвременното състояние на класическото литературно направление в епохата на капитализма — на критическия реализъм. Като едно от основните течения в условията на съвременния капитализъм то участва активно в идеологическата борба на съвременния етап във и чрез литературата. На важен „участък“ от този проблем — американския критически реализъм на съвременния етап, е съсредоточена аналитично-оценъчната мисъл на Александър Николовски. Наред с изясняване същността на фолкнеровско-хемингуевския критически реализъм авторът осветлява същността на някои нови явления, свързани с творчеството на Грау, Стайрън, Макалърс и Уорън.

На изключително пестрия спектър на съвременната английска литература спира обстойно вниманието си Пьотър Балашов. Авторът обглежда както традиционния конфликт между писатели-реалисти и модернистите, така и борбата против „американизма“ в английската литература. Анализирайки романите на Грейм Грийн, Балашов показва остротата на „противоамериканистичните“ тенденции в английската литература, политизацията на романа, преноса на ударението от моралната върху политикоморалната проблематика. Друг идейно-творчески център се е формирал около Чарлз Сноу, известен с обективността си и високата си оценка за съветската литература. Сноу, както справедливо сочи и Балашов, оказва силно влияние върху английската интелигенция с цикъла си романи, третиращи проблема за нейната съдба при капитализма. Особен интерес обаче заслужават наблюденията на Балашов върху творчеството на Шон О'Кейси и Джеймс Олдридж. Подготвен теоретически през тридесетте години от литературоведи-марксиста като Ралф Фокс (най-вече с незагубилото и днес значение мащабно изследване „Роман и народ“), през 40-те—60-те години (разбира се, не без влияние и на съветската литература) на английска почва започва, както пише авторът, сложният процес на установяването на социалистическата литература, вдъхновяваща се от идеите на социализма.

На едно от най-популярните сред интелектуалните среди в буржоазния свят литературни течения — ексистенциализма — е фокусирал критичния си поглед Александър Атанасов. Авторът основателно търси популярността му не толкова в теоретичен, кол-

кото в социално-психологически план. Убедително намира той корените на това течение в XVIII в., но истински духовен климат за неговото „разцъфтяване“ наистина се оказва капиталистическият XX в. Наред с това Атанасов прави една конкретна аналогия между романа-хроника на Камю „Чумата“ и „Лавината“ на Блага Димитрова. Не бихме казали, че общата (от символически характер) структура на двата романа не дава възможност за такава аналогия. Но е необходима по-голяма прецизност. Не бива да се смесват, както предупреждава Кр. Горанов, проникателно интерпретирайки едно указание на Ленин към Горки, погрешните идеи като ръководство за творчество и същите погрешни идеи като материал за творчество.

Развитие на революционните традиции и тяхното поетическо възплъщение в съвременната гръцка поезия осветлява в съобщението си Марин Жечев.

Изключително ценни, позитивни и приносни моменти има в работите на съветските и българските учени по важни проблеми, жанрове и теми на съвременния социалистически литературен процес или разглеждащи връзките му с по-широките културен процес. Георгий Ломидзе, отхвърляйки както националния космополитизъм, така и националния херметизъм в „Историческата памет на народа и съвременността“, проникателно заостря вниманието ни и разкрива измененото отношение между патриотизма и интернационализма и преди всичко върху ролята на драгоценния опит на многонационалната съветска държава за издигане в ново качество на тази корелация и не по-малко ценният опит на многонационалната съветска литература в естетическото усвояване и утвърждаване на това ново качество.

Опитът на съветската литература има огромно значение не само за развитието на българската литература, за овладяване на метода на социалистическия реализъм у нас, но и за цялостното духовно развитие на нашия народ. Търсейки координатите на този благовъзпитан процес, Стойко Божков („Утвърждаващата сила на социалистическата литература“) естествено стига до сложен комплекс от влияния-въздействия, от които тук ще се задоволя да отдели едно, което в своята обобщена форма според мене има особено, „съдбовно“ значение за българската литература — възприемане високата мяра, както пише Божков, на съветската литература, нейния висок критерий и като органичен императив на тази мяра изискването за художественото възплъщение на действията социалистически идеал не само като обществен, а и като естетически идеал.

Един от най-актуалните проблеми на литературната теория и критика е връзката и взаимодействието на партийността и социалистическия хуманизъм. Разглеждайки в теоретически аспект този проблем в работата си „Партийност и хуманизъм в

съвременната ни литература“, Ефрем Каранфилов безкомпромисно разобличава идеологическия смисъл на опитите на буржоазното литературознание и литература да херметизират хуманистичното съдържание на литературата или да го подменят с вулгарен утилитаризъм. В тази насока той се ръководи от сигурния критерий на Маркс и Енгелс, които определяха комунизма като „завършен хуманизъм“. Верни, макар и малко конспективни са наблюденията на автора върху състоянието на проблема в съвременната българска литература. Каранфилов обаче допуска и някои недостатъчно прецизни формулировки, които хвърлят до известна степен олекотяваща сянка върху изследователските му усилия. Така например задавайки си въпроса, какво предполага общността с другите за индивида (във връзка с цитата му от К. Маркс и Ф. Енгелс на с. 56), Е. Каранфилов я вижда в „общи цели на труда, изявяване на личността в труда“. Едва ли е пълна характеристиката на междulichностните отношения само чрез труда.

Въпросът за хуманизма в литературата е неделни от проблема за изобразяването на човешката личност, за изграждането на художествения образ на човека в литературата. През тази призма — концепцията за личността — Наталия Яковлева визира проблема в социалистическите литератури в рамките на най-мощния жанр — романа („Концепцията за личността в романа на социалистическите страни“). Изследването на концепцията за личността в романа и в литературата в цялост, както правилно отбелязва Яковлева, дава възможност да се проучи състоянието на класическия проблем „личност — общество“, да се добие пълна и конкретна представа за онова ново качество, ново измерение на взаимоотношението между личност и общество, което съветската критика сполучливо определи като „взаимна отговорност“. Авторката илюстрира това ново измерение с богат литературен материал, почерпен от романа в социалистическите литератури. Що се касае до характерното в изображението на героя в социалистическия роман, от богатия спектър на аналитични заключения бих посочил поне едно, което смятам за особено важно, типологично за героя на социалистическия роман — пренасяне на ударението при изображението му върху анализа на самосъзнанието, в противовес на култивираното от буржоазното общество и оттам — в буржоазната литература стереотипизиране на мисленото и поведенето. Бихме могли да отбележим и краткото съобщение на Ванда Смоховска-Петрова „Работническа и селска тематика в съвременния роман на социалистическите страни“, визираше (за съжаление твърде бедно в концептивно отношение) състоянието на тези два вида „отраслови“ романа предимно в полската литература.

Статията на Владимир Щерба „Литература и култура“ отново ни връща към идеологическата борба в съвременния свят, но този път в светлината на един по-широк контекст — този на културата. Изхождайки от марксистическата позиция за единството и динамичната взаимовръзка между различните сфери на културата, авторът пише: „В съвременния свят въздействащата функция на литературата се проявява диференцирано. В един случаи тя е могъща формираща, духовно обогатяваща сила, в други — фактор на обединяването, стандартизицията или извращаването на културата. Ако произведенията на прогресивната литература сближават човека с културата, реакционната литература го разединява с нея, включва го в сферата на псевдокултурата, духовно го обеднява или осакатява.“ Понататъшният цялостен анализ на Щербина конкретно и категорично подкрепя тази теза.

Впрочем и цялата идеологическа борба в литературата и литературознанието не е ли насочена също и против обединяването, стандартизицията и осакатяването на човешката личност? Изводът, който се налага, е, че тази борба е толкова по-резултатна, колкото нашите усилия са по-плотни, а самата борба се води на широк фронт, упорито, безкомпромисно, систематично, с изпитаното оръжие на марксистската научна истина.

Рецензираният сборник е ярък израз на успешното настъпление на обединителни сили на българската и съветската литературна наука в критиката на буржоазното литературознание. Той показва високото проблемно-теоретическо равнище на марксистското литературознание и разкрива нови хоризонти пред българо-съветското идейно-творческо сътрудничество.

Георги Гетов

„КРИТИЧЕСКИ ХРОНИКИ“

от ЯКО МОЛХОВ

С., „Български писател“, 1975. 318 с

Заглавието „Критически хроники“ най-точно характеризира новата книга на Яко Молхов. Тя фиксира пътя на критика в продължение на няколко години и ни дава сравнително цялостна представа за неговото развитие през това време, за активното му участие в литературния живот.

Но това заглавие е валидно въобще за критическото дело на Яко Молхов, защото той е най-вече оперативен критик. Нещо повече, основен жанр, в който той най-често се изявява, е рецензията. Дори и в по-обширните статии неговият подход е рецензентски.